

6 Айтжанов А.Т, Князева И.В. Қазақстан Республикасы бәсекелестік туралы заңнамалары: Оқулық, Астана: 2015 -111 б.

7 Радостовец Н.В. Проблемы предупреждения преступных нарушений правил конкуренции: Монография. – М.: Статут, 2017. – 124 с.

8 Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі. (Жалпы бөлім) Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 27 желтоқсандағы № 275-V ҚРЗ / <http://adilet.zan.kz/kaz/> (Өтініш берген күн: 22.02.2022 ж.)

9 Қошқаров Ж. Экономикалы дамыған елдердің шағын кәсіпкерлігіндегі құпия ақпараттарды ұстау ерекшеліктері // Материалы международной научно-практической конференции / Библиотека предпринимательского права. Вып. №7. – Алматы, 2015. – 44-48 бб.

10 Қазақстан Республикасы Әкімшілік Құқық бұзушылық Кодексі Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ/ <http://adilet.zan.kz/kaz/> (Өтініш берген күн: 22.02.2022 ж.)

МРНТИ 10.27.01
УДК 347

Сейілхан Үсен¹

¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
Ғылыми жетекшісі: з.ғ.д., профессор Ж.А. Хамзина

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТАРДЫ ҚОРҒАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада азаматтық құқықтарды қорғау мәселелері қарастырылады, олардың еркін және кедергісіз жүзеге асырылу мүмкіндігі қазіргі заманғы мемлекеттің құқықтық саясатының өзекті бағыттарының бірі болып табылады. Автор қоғам таныған азаматтық құқық субъектілерінің мүдделерін тиісінше қорғауды қамтамасыз ету тұтастай алғанда азаматтық-құқықтық реттеудің басым міндеті ретінде, ал азаматтық құқықтар мен құқықтық мүдделерді қорғаудың тиімді тетігінің болуы шынайы азаматтық қоғам мен құқықтық мемлекетті қалыптастырудың ажырамас шарты болып табылатынын атап көрсетеді.

Түйін сөздер: азаматтық құқық, азаматтық-құқықтық реттеу, азаматтық айналым, құқықтық мемлекет, құқықтық қорғау, азаматтық құқықтарды қорғау тетігі, азаматтық құқықтарды қорғау нысандары.

Сейілхан Үсен¹

¹ Казахский Национальный педагогический университет им. Абая
Научный руководитель: Хамзина Ж.А., д.ю.н., профессор

ВОПРОСЫ ЗАЩИТЫ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы защиты гражданских прав, возможность свободного и беспрепятственного осуществления которых выступает в качестве одного из актуальных направлений правовой политики современного государства. Авторы отмечают, что обеспечение надлежащей защиты признаваемых обществом интересов субъектов гражданского права предстает в качестве приоритетной задачи гражданско-правового регулирования в целом, а наличие эффективного механизма защиты гражданских прав и правовых интересов является неотъемлемым условием формирования подлинного гражданского общества и правового государства.

Ключевые слова: гражданское право, гражданско-правовое регулирование, гражданский оборот, правовое государство, правовая защита, механизм защиты гражданских прав, формы защиты гражданских прав.

Seilkhan Ussen¹

¹ *Abai Kazakh National Pedagogical University*

Research supervisor: Zh.A. Khamzina, doctor of law, professor

CIVIL RIGHTS PROTECTION ISSUES

Abstract

The article deals with the problems of civil rights protection, the possibility of free and unhindered exercise of which acts as one of the current directions of the legal policy of the modern state. The author notes that ensuring the proper protection of the interests of civil law subjects recognized by society appears as a priority task of civil law regulation in general, and the existence of an effective mechanism for the protection of civil rights and legal interests is an integral condition for the formation of a genuine civil society and a rule of law state.

Keywords: civil law, civil law regulation, civil turnover, legal state, legal protection, civil rights protection mechanism, forms of civil rights protection.

Азаматтық құқықтарды қорғау – бұл азаматтық және азаматтық іс жүргізу құқығы теориясындағы маңызды категориялардың бірі болып табылады [1, 56 б.]. Бұл категорияның мәнін ұғынбау азаматтық, құқықтық санкциялардың сипаты мен ерекшеліктерін, оларды жүзеге асыру механизмі мен азаматтық, құқықтық бұзылуымен байланысты туындайтын өзге де мәселелерді түсінуге қиындық туғызады. Азаматтық айналым субъектілердің нақты азаматтық құқықтарын ғана танып қоймайды, сонымен қатар олардың құқықтық қорғалуын қамтамасыз етеді. Заттық құқықтар мен меншік құқығы ішінара шектеу болып табылмайды. Меншік құқығын қорғау институтына римдік жеке құқық кезеңінен бастап маңызды мағына берілген. Ал римдік жеке құқық аппараттық түсініктің негізін қалыптастырды.

Бұл зерттеудің маңыздылығы мынада көрініс табады, яғни меншіктің экономикалық қатынастары әрбір қоғамның негізін құрады, ал құқықтық реттеу осы қатынастырды бекітетін, реттейтін және қорғайтын нормалардың жүйесі ретінде пайда болады және сақталады. Қазіргі Қазақстан жағдайында меншік айрықша мағынаға ие, себебі, ол саяси және экономикалық өзгерістің түбегейлі базисі, демократияның қайнар көзі, сонымен қатар құқықтық мемлекетті құрудың негізгі шарты болып табылады. Сол себепті меншік қатынастарын қорғау барлық құқықтық жүйенің маңызды мақсаты болып табылады. Қазақстан Республикасында жекеменшік құқығының әрекет етуінің фундаментальді кепілі Конституцияның 6-бабында бекітілген, яғни Қазақстан Республикасында мемлекеттік меншік пен жекеменшік танылады және бірдей қорғалады [2].

Бұл норма жоғарғы адамзат құндылығының құқықтары мен бостандықтарын жариялаумен тығыз байланысты, ал оларды тану, сақтау және қорғау мемлекеттің міндеті және экономикалық жүйеде жекеменшік үшін тиімді жеке қызығушылықты сақтауға тырысады және оған ерекше көңіл бөледі. Сөздің кең мағынасында алғанда құқықты қорғау деп құқықтың бұзылуына жол берілмейтіндей жағдай жасайтын қоғамдық қатынастар тәртібін мемлекеттің қолдауын айтамыз.

Қорғау құқығы бұзылған азаматтық құқықтары қалпына келтіруді қамтамасыз ету принципі, оларды сот арқылы қорғау азаматтық заңның негізгі бастауы ретінде айтылады (Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 2-бабы) [3].

Қатысушылардың қарауындағы субъективті азаматтық құқықтар тек қана нақты жүзеге асырылуға тиіс емес, сонымен бірге олар субъективтік құқықтың бұзылуымен пайда болған барлық жоғалтуларды өтеп, қалпына келтіруді, бұзылған құқықтарды түзетуге мүмкіндік береді. Бұл тұрғыдан проф. В.П. Грибановтың мынадай пікірі көңілге қонады: «құқық қорғау сипатының мүмкіндігі оның құқық өкілеттігі ретінде субъективтік материалдық талаптар мазмұнының өзімен белгіленеді» [4, 23 б.]. Демек кез келген субъективті азаматтық құқық қорғауға жатады, сонымен бірге осы құқықтың жүзеге асырушысы заңда қаралған құралдардың көмегімен оны қорғауға тиісті құқықты еншілейді.

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодекстің 15-тарауының [3] шеңберінде азаматтық құқықтағы қорғануды кең мағынадағы меншік иесінің мүддесін қорғаудан айыра білу керек. Кең мағынада меншік иесінің мүддесін қорғау екі негізгі нысанға бөлінеді: юрисдикциялық және юрисдикциялық емес.

Қорғаудың юрисдикциялық түрі субъективті құқықтар бұзылғанда немесе дауға түскенде өкілетті мемлекеттік органдардың оны қорғауға араласуы болып табылады. Құқығы немесе заңдық мүддесі бұзылған тұста мемлекеттік немесе басқа да құзіретті органдарға (сот, аралық сот, жоғары инстанция және т.б.) шағымданады, әлгі аталған органдар өз кезегінде бұзылған құқықты қалпына келтіру және бұзықшылықты жою үшін өкілеттігіне сай қажетті шараларды қолданады. Қорғаудың юрисдикциялық нысаны бұзылған құқықтарды қорғаудың жалпы және арнайы тәртібін белгілейді. Жалпы тәртіпке сәйкес заңмен қорғалатын азаматтық құқықтардың мүддесін қорғау сот (төрелік немесе аралық сот) арқылы жүзеге асады.

ҚР Азаматтық кодекстің 9-бабы [3] жалпы тәртіппен қатар әкімшілік тәртібін де қарастырған. Әкімшілік тәртіппен жүзеге асырылатын меншік иесінің құқығын қорғау құралы шағым болып табылады, ол құқық бұзушылық нәтижесінде зардап шеккен құқық иесінің мүддесін қорғауға орай тиісті өкілетті органға беріледі. Кейбір заңдарда аралас, яғни меншік құқығы мен басқа да заттық құқық қорғаудың әкімшілік сот тәртібін қолданады. Мұндай жағдайда мүліктің меншік иесі мен иеленушісі сотқа шағынбас бұрын мемлекеттік басқару органына шағымданады. Қорғаудың юрисдикциялық емес нысаны заттың меншік иесі мен оны иеленушісінің мемлекеттік және басқа құзіретті органға бармай-ақ өз бетімен қорғауын білдіреді. ҚР Азаматтық кодекстің тұжырымдарында аталған әрекеттер «азаматтық құқықтардың өзін-өзі қорғауы» ұғымымен байланысты (АҚ-тің 9-бабы) және меншік құқығы мен басқа заттық құқықтарды қорғаудың бір әдісі ретінде қаралады.

Азаматтық құқықтың өзін-өзі қорғауы өзінің заңды табиғатында құқық қорғау әдісі болып табылмайтын өзіндік нысанын еншілейді деген пікір де бар. Мәселен, проф. А.П. Сергеев қорғанудың дербес түрі ретінде өзін-өзі қорғау құқығы сот және әкімшілік нысандарымен бірдей қаралуы керек дейді [5, 14 б]. Біздің де пікірімізше, өзін-өзі қорғау құқығына ешкімнің тиіспейтіндігін қамтамасыз етуге, бұзылған құқықты қалпына келтіріп, оның салдарын жоюға бағытталған өкілетті тұлғаның заң немесе шарт негізінде әрекет етуге жол берілген азаматтық құқықты қорғаудың дербес нысаны болып табылады.

Жоғарыда айтылған құқықтық қорғаудың кең мағынасын меншік құқығын қорғаудың (және басқа да заттық құқықтың) арнайы құрал жүйесінен айыра білуі керек. Мұндай арнайы қорғану құқық бұзушылықтың сипатына байланысты келеді. Меншіктің абсолютті құқығы немесе басқа да заттық құқығы (мысалы, мүлікті алып қою) ретінде тікелей құқық бұзушылық кезінде заттық-құқықтық сипаты бар құралдары оны қорғауға кіріседі. Құқық бұзушы мен өкілетті тұлға арасында міндеттемелік қатынас болған ретте (мысалы, жалға алушы шартта көрсетілген мерзімде затты меншік иесіне қайтаруға тиіс болса) міндеттемелік құқықтың қорғау құралдары қолданылады. Міндеттемелік-құқық құралы талап қоюға тән нәрсе, ол бірден меншік құқығынан көріне бермейді, азаматтық құқықтың басқа институттарына негізделеді, яғни міндеттемелік талап қою меншік құқығын тікелей емес, соңында, яғни ақыр аяғында қорғайды. Ал меншік құқығын қорғаудың заттық-құқықтық құралы меншік құқығын қорғауға тікелей бағытталуымен сипатталады және қандай да бір нақты міндеттемемен байланыста болмайды. ҚР-ның заңдары жәбірленушінің құқық бұзушыға қарсы талап қою түрін таңдау мүмкіндігін (айталық, шарттық немесе заттық-құқықтық) бермейді, бұл орайда шетелдердегі «талап қою бәсекесі» деп аталатын жағдайларды қолдамайды.

Азаматтық құқық институттарының әр түрінен туындайтын не заттық-құқықтық, не міндеттемелікке жатпайтын ерекше қорғау тобы белгіленген. Мысалы, хабар-ошарсыз кетті деп танылған немесе өлді деп жарияланған адамдардың меншікке мүліктік құқықтарын қорғау (ҚР АҚ-тің 29, 32-баптары), кепіл ұстаушының жауапкершілігі туралы және т.б. болып табылады. Азаматтық құқықтар мен оған тиесілі міндеттер кез келген құқық қатынастарының, оның ішінде азаматтық құқықтың да түп қазығы болып табылады. Субъективті құқықтардың сипаты олардың

саралауы арқылы көрінеді. Біріншіден, абсолюттік (шек қойылмаған) және арақатысты құқық болып бөлінеді. Оларға тән ортақ қасиет аталған құқыққа сәйкес міндет кімнің мойнына жүктелетіндігіне байланысты мәселе деуге болады. Кейбір құқықтар азаматтық айналымға басқа қатысушылардың бәрін де құқықтардың жүзеге асуына бөгет жасамайтын етіп міндеттейді. Абсолюттік азаматтық құқық мазмұны жағынан қарама-қарсы тұрған арақатысты құқық: бұл құқық бойынша міндетті болатын бір ғана белгілі жақ немесе бірнеше белгілі жақтар. Бұл құқықтың сол міндетті болған субъектіге не міндетті субъектілерге ғана күші бар, сондықтан бұл міндетті бұзатын тек солар ғана.

Екінші саралау азаматтық құқықты заттық және міндеттеемелік деп бөледі. Заттық құқық деп заттар жөнінде туатын құқықты айтады. Бұл құқықтың иесі өзінің осы құқығын басқаның көмегіне мұқтаж болмай-ақ, тікелей іске асыра алады. Заттық құқықтардың ішіндегі бастысы – меншік құқығы. Меншік құқығы затқа тән, сондықтан да зат меншік иесінің тікелей иелігінде болады, меншік иесі мен заттың арасында ешқандай делдалдық деген жоқ. Сатып алушының затқа құқығы міндеттеемелік деп бағаланады. Ол затты, яғни тек сатушының, яғни міндетті адамның қатысуымен ғана ала алады. Заттық құқықтар абсолюттік құқық, ал міндеттеемелік құқық – арақатысты құқық болып табылады.

Саралаудың үшінші түрінде құқық мүліктік және мүліктік емес деп бөлінеді. Сонымен азаматтық айналымға қатысушылар өздерінің құқықтарын емін-еркін қолдана алады. Дегенмен де заң азаматтық құқықтарды жүзеге асыру шектерін айқындайды. Біріншіден, оның азаматтық құқығын басқа біреуге қасақана залал келтіру үшін пайдалануына тыйым салады, сондай-ақ өзге де құқық түрлерін қолдану арқылы әлгіндей мақсатқа жол берілмейді. Мұндай құқықтарды өзге біреуге залал ету үшін қолданылуын айқындау сот тәжірибесінде мүмкін бе, мүмкін емес пе, айта қою қиын. Ал құқықты тұлғаның өзінің бас пайдасына жолсыз пайдалануының өзге түрлеріне келетін болсақ, ол азаматтық құқықтарды жүзеге асыруды шектеуде ескерілген. Бәсекелес кезінде коммерциялық ұйымдардың азаматтық құқығын шектеу олардың бас пайдасы үшін жолсыз әрекеттерге баруына тосқауыл қоюдан туындаған. Бәсекені шектеу белгілі бір тауар өндірушіден тек бір-екі фирманың ғана тауар алу мүмкіндігінен көрінеді. Коммерциялық ұйымдардың өзін жоғары қоюы деп оның монополистік пиғылмен бағаны аспандатып жіберуін айтады. Бұл өзі кеңінен таралған құбылыс.

Бұзылған немесе дауға түскен азаматтық құқық сотпен қорғалады. Бұл орайда сот әртүрлі тәсілдерді қолданады.

Құқықты тану. Бұл жағдайда сот кімнің дұрыс, кімнің бұрыс екендігін, кімнің құқығына жөнсіз қиянат жасалғанын анықтайды. Мұрагерлік жөніндегі дауда мұрагердік біреуі өзгесінің құқығын мойындамаса, онда сот мұрагерлікке құқықты тану жөнінде шешім шығарады. Бастапқы жағдайда қалпына келтіру және құқықты бұзатын немесе оның бұзылу қаупін туғызатын әрекеттерге тыйым салу. Оған мысалретінде затты заңсыз иеленушіден алып беру құқығын, сондай-ақ оны бұрынғы заңды иесіне қайтаруды айтуға болады. Егер сіз затыңызды жоғалтып алып, оны біреуден көрсеңіз, сот арқылы әлгі затыңызды қайтара аласыз.

Залалды өтеу. Егер тараптарға оның құқығын бұзу арқылы залал келтірсе, онда ол құқық бұзушыдан толық түрде өтемін талап етуге құқылы. Залал бұл арада келтірілген материалдық зиянның ақшалай көрінісі болып есептеледі. Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінде заладың екі түрі қарастырылады. Біріншісі – нақты нұқсан келтірілген залал, яғни мүліктің жоғалуы немесе зақымдануы, немесе бұзылған құқықты қалпына келтіруге кететін шығын. Екіншісі – алынбай қалған табыстар (айырылып қалған пайда) яғни дағдылы айналым жағдайында оның алуына болатын, бірақ алынбай қалған табыстарды егер ол түскен болса, онда құқық бұзылмаған болар еді.

Міндетті заттай орындатуға ұйғарым шығару. Жәбірленушінің көбіне-көп өз құқығын қалпына келтіруде көңілі көншімейді, сондықтан да ол құқығын бұзушыдан келген залалды сол күйінде қалпына келтіруді талап етеді. Егер сіздің сатып алған теледидарыңыз кепілдік мерзім ішінде істен шығып қалса, онда оны алған жерден ауыстырып беруді талап етесіз, сөйтіп міндетті заттай сол қалпына орнына келтіруге мәжбүр етуге құқыңыз бар.

Моральдық залалды өтеу. Моральдық залал деп азаматтардың материалдық игілігі болып саналмайтын және мүліктік емес құқығын бұзу арқылы оған дене немесе рухани залал келтіруді айтады. Оған мысал ретінде отбасындағы құпияны азаматтың еркінен тыс жария етуді немесе оның атын жамылып жарамсыз қылықтар жасауды және т.с.с. келтіруге болады. Азаматтың талабы бойынша сот құқық бұзушыға келтірген моральдық залалды ақшалай өтеуді міндеттей алады. Мұндай өтемнің көлемін сот қана анықтайды. Бұл бір жағынан алғанда оңай шаруа емес, өйткені, залалдың көлемін анықтауда белгілі бір қойылған шек жоқ. Ол үнемі ақшамен есептеуге келе бермейді.

Ар-намысты, қадір-қасиетті және іскерлік беделді қорғау. Азамат пен ұйым өзінің ар-намысына, қадір-қасиетіне және іскерлік беделіне кір келтіретін мағлұматтарды теріске шығару үшін сотқа жүгінеді. Сотқа жүгіну ондай мағлұматтарды таратушы адам әлгі таратқан мағлұматтарының шындыққа сай екендігін дәлелдей алмаған жағдайда жүзеге асады. Егер мұндай мағлұматтар бұқаралық ақпарат құралдары арқылы таратылған болса, онда сол бұқаралық ақпарат құралдарында берілген мағлұмат тегін түрде теріске шығарылуға тиіс. Егер аталған мағлұматтар ұйымнан шыққан құжатта болса, бұл құжаттағы мағлұматтардың шындыққа сай келмейтіндігі туралы тиісті адамға міндетті түрде хабарлана отырып, мұндай құжат алмастырылуға немесе кері сұратылып алынуға тиіс. Сонымен, тұлға таратылған жалған мағлұматтар арқылы өзіне келген залалды (моральдық зиянды) өтеуді талап етуге қақысы бар.

Енді тағы бір тәсіл – өзін-өзі қорғауға тоқтала кетелік. Осы сөз тіркесінің өзінен көрініп тұрғандай, азамат пен ұйым өзінің құқығын өзі қорғайды. Бұл орайда өзін-өзі қорғау тек құқық бұзушыға және оның әрекеттерін жоюға ғана бағытталуы тиіс. Тәжірибеде өзін-өзі қорғау жиі кездеседі. Мысалы, телефон станциясы абонентті көрсетілген қызметке төлемді үнемі уақытылы төлемегені үшін байланыс жүйесінен айырып тастайды. Мұндай өзін-өзі қорғау құқығы кепіл, мүлікті қорғау шарасы, қажетті қорғану және т.б. түрлерінде кездеседі.

Қорыта келе, азаматтық құқықты қорғаудың жаңа құралдары ҚР АҚ-тің 9-10 баптарында қарастырылған [3], бұл баптарда бұрын-соңды заңдарда қаралмаған жолдары көрсетілген. Мысалы, моральдық зиянды өтеу, яғни тұлғалардың өзіндік мүліктік емес иеліктері мен құқықтарының бұзылуы, кемітілуі немесе олардан айырылуы, соның ішінде жәбірленушінің өзіне қарсы құқық бұзушылықтың жасалуы салдарынан басынан кешірген жан азабы немесе тән азабы. Моральдық шығын ақшалай нысанда төленеді. Екінші бір жағдай, ол мемлекеттік билік органының заңдарға сай келмейтін құжат шығаруы, сондай-ақ осы органдардың лауазымды адамдарының әрекетімен (яки әрекетсіздігімен) келтірілген залалды өтеу механизмі енгізілген (ҚР АҚ 9-баптың 5-тармағы). Азаматтық-құқықтық қорғаудың әдістері дегеніміз: а) зат иесінің ол затты біреудің заңсыз иеленуінен өзіне зат күйінде қайтарылуын талап етуі (виндикация); ә) иемдену еркінен айырмайақ заңды пайдалануға жасалып отырған кедергіні жоюды талап ету (негаторлық талап); б) затты жойып жіберген немесе бүлдірген жағдайда зиянның (шығынның) орнын толтыру (ақшалай құнын өтеу); в) басқа бір адам негізсіз ие болған немесе сақтап қалған, виндикация жолымен немесе зиянның орнын толтыру арқылы қайтарып алуға болмайтын заттың құнын зат иесіне ақшалай төлеу.

Меншік құқығын қорғаудың алғашқы екі әдісі меншік иесіне затты сол қалпында иемдену, пайдалану және оған билік жүргізу мүмкіндігін қамтамасыз етуге бағытталған. Талап ету – затты иесіне қайтару немесе пайдалануға тигізіп отырған кедергіні жою туралы сотқа қойылған талап заттық-құқықтық талап деп аталады. Аталған әдістердің соңғы екеуі міндеттемелік құқығына жатады – мұндай жағдайда меншік иесіне заттың ақшалай ақысы төленеді, ал тиісті талаптар міндеттемелік талаптар деп аталады.

Қорғау құқығы проблемасы бұл тек материалдық құқықтың ғана проблемасы емес, ол сонымен бірге азаматтық іс жүргізу құқығының да проблемасы болып табылады. Сонымен бірге азаматтық іс жүргізу құқығы ғылымында қорғау құқығы, әдетте, талап қою құқығы туралы мәселеге келіп тіреледі. Бұл орайда талап қоюға құқық туралы мәселені шешуде айтарлық алшақтық туындайды. Меншік құқығын қорғаудың тиімді құралын іздестіруде заңдық рәсімдерді жеңілдетуге деген ынта күшейе түсті. Қазақстанда талап қоюға байланысты жалпы іс

жүргізу тәртібі өте-мөте ауқымды болғанын айта кеткен жөн. Сондықтан да азаматтық сот құқықтық рәсімдері арқылы іс жүргізу, әсіресе бұйрық арқылы іс жүргізу (Қазақстан Республикасының Азаматтық процесілік кодексімен) [6], ықшамдай түсу сотпен қорғау ісінің тиімділігіне жағдай жасайды. Әдебиеттерге қарағанда, көптеген елдерде бұйрық арқылы іс жүргізу бар екендігін көреміз, айталық, ол көне рим, ағылшын, басты герман және швед үлгілері түрінде кездеседі. Мысалы, рим құқығында сот бұйрығының болмысы преторлық қорғау нысанында болды, претор өтініш берушінің тілегі бойынша қандай да бір әрекеттерді тоқтатын болған, бұл орайда ол өтініш берушінің бұзылған мүддесін ескерген. Мұндай үкім интердикті деп аталады. Ал герман құқығында да шарт қойылған және сөзсіз сот бұйрығы бар. Мысалы, оның соңғысы соттың бұйрығынан немесе тыйым салуынан көрінеді, онда жауапкердің қойылған мәселе бойынша ақталуына жол берілмейді. Ондай бұйрықтарды беру жауапкерді шақырмай-ақ және оның түсіндірмесін тыңдамай-ақ талап қоюшының бір жақты өтінішімен жүзеге асырылады. ҚР АПК-ның 139-бабына сәйкес сот бұйрығы былайша айқындалады: «өндіріп алушының ақшалай сомаларды өндіріп алу немесе жылжымайтын мүлікті борышкерді немесе өндіріп алушыны олардың түсіндірмелерін тыңдау үшін шақырмай-ақ және сотта іс қарамай-ақ, даусыз талаптар бойынша борышкерден талап ету туралы арызы бойынша шығарылған судьяның актісі болып табылады» [7, 62 б.].

Заң бойынша қорғау объектісі тек қана субъективтік азаматтық құқықтар ғана емес, сонымен бірге ол заңдармен қорғалатын мүдделерді де қамтиды. Қорғалатын мүдделер субъективтік құқыққа байланысы жоқ дербес түрде бола алады. Мысалы, оған адамның ар-намысы мен абыройы жатады. Қорғауға жататын мүдде құқық бұзушылық нәтижесінде субъективтік құқықтың өзі тоқтатылған жағдай да болуы мүмкін. Мысалы, зат жойылып кеткен кезде оған меншік құқығын қорғау мүмкін болмай қалады. Мұндай жағдайда бұрынғы меншік иесінің заңмен қорғалатын мүддесін қорғау және мүліктік жағдайын қалпына келтіру мәселесі қойылуы мүмкін. Демек, заңмен қорғалатын мүдде қорғаудың дербес объектісі ретінде жиі кездесетінін байқаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Новицкий И.Б. Римское право. – М., 1993. – 187 с.
- 2 Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы: Юрист, 2021. – 40 б.
- 3 Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі. – Алматы: Юрист, 2021. – 458 б.
- 4 Грибанов В.П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав. – М., 2010. – 281 с.
- 5 Сергеев А.П. Защита гражданских прав. В кн. Гражданское право. – М., 2007. – 301 с.
- 6 Қазақстан Республикасының Азаматтық процесілік кодексі. – Алматы: Юрист, 2021. – 144 б.
- 7 Жалғасбаев Т.К., Меирбекова Г.Б. Азаматтық сот өндірісінде дауды партисипативтік рәсім тәртібімен реттеу ерекшеліктері // Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті ХАБАРШЫ «Юриспруденция» сериясы, 2021. - №4 (66). – Б. 61-66.